Söyleşi

Ali Osman KOÇKUZU[*]

Ahmet ABDULLAH[**]

Ahmet Abdullah: Sayın hocam, öncelikle şahsi ve ilmî serüveninizden kısaca bahseder misiniz?

Ali Osman Koçkuzu: Konya'da doğmuşum. İlkokulu bitirince Hafız Mektebi'ne gittim, hıfzımı tamamladıktan sonra Konya İmam Hatip Okulu'na ikinci sene öğrencisi olarak kayıt oldum. 1959 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne girdim. 1963 senesinde enstitü bitti. Yozgat İmam Hatip Okulu'na meslek dersleri öğretmeni olarak gönderildim. Yatılı okuduğumuz için mecburi hizmetli idik. 1966 senesinde, Konya Yüksek İslam Enstitüsü'ne hadis asistanı oldum. Rahmetli Profesör Muhammed Tayyib Okiç Bey'in asistanı oldum. 1968 senesinde askere gittim, dönüşte yine aynı enstitüde görev aldım, enstitü fakülte oldu. Enstitüdeki çalışmamızın dışında, Erzurum İslami İlimler Fakültesi'ne bağlı olarak doktora yaptım, 2004 senesinde de devlet emekliye ayırdı.

A. Abdullah: Hocam, hadis-sünnetin doğru anlaşılması için nasıl bir metodoloji/usul takip edilmeli?

A. O. Koçkuzu: Hadisin daha geniş manasıyla sünnetin doğru anlaşılması için, bin küsur yıldır değişik coğrafyalarda, İslam alimlerinin, daha tatlı bir deyişle "Selefimizin" izlediği yol, sizin deyişle usul/metodoloji izlense doğru olur gibi gelir bana. Bunun da oturmuş ölçüleri vardır. Her şeyden önce Arap dili ve edebiyatının çok güçlü şekilde öğrenilmesi ilk şarttır. Mümkün ise araştırmacı hâfız da olmalıdır. Hatta dini tahsilde bu husus ilk şartlardan biri kılınabilir. Artık Kur'an-ı Kerim'i iyi bilen, belirli teknikleri çok iyi bilen, insaflı, ahlaklı, kalbi ve gözü açık bir âlim namzedini Allah başarılı kılar. "Nasıl bir metot" izlenmeli demeğe bile gerek yoktur. Bunun dün evvelsi gün ve günümüzde ölçüleri, usulleri ve müfredatı çok bellidir.

A. Abdullah: Hadislerin tespitinin problemli olduğu, uzun bir aradan sonra yazıldığı; Buharî'nin bile orijinal nüshalarının elimize ulaşmadığı şeklinde bir söylemle aslında hadisin/sünnetin bir hükmünün olmadığı gibi bir iddia var. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

---

[*] Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi.

[**] Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ahmetabdullah79@hotmail.com.

A. O. Koçkuzu: Dini iyi bilen, insaflı ve aklı başında bir âlim, söylediklerinizi söyleyemez. Uzun bir aradan sonra yazılış, eski nüshaların yokluğu, hadis ve sünnetin hükümsüzlüğü gibi ölçüler, alanı ve İslami ilimlerin araştırma ve öğretme sorumluluğunu bilen, Allah'tan korkan kişilerin ortaya atacağı bir ifade ve peşinden gidilecek bir öğretim ve irşad ölçüsü değildir.

Dini ilimlerde ölçü olarak merkeze sadece "Allah zülcelali" koyduğunuzda, görüntü çok güzel olur ama problemler yığılır kalır. Bizim anlayamadığımız husus, Peygamberimizin dinimizde tek ölçü, kaynak ve salahiyet sahibi olmasıdır.

Değişik İslam coğrafyalarında, muhtelif zamanlarda farklı sözler edilmiş ama Sahabe, Tabiûn ve Etba' dönemlerinin ilmi faaliyetleri doğru kavrandığında, ümmet âlimlerinin yolunu açmış, aydınlatmış "Akıllarını erdirmiş" şüpheleri izale etmiştir.

A. Abdullah: "Hadis sahihse benim mezhebim odur." anlayışıyla yaygın bir hadis okuma biçimi var. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

A. O. Koçkuzu: Söylediğiniz cümlenin "Hadis okuma biçimi" olduğunu ben bilmiyorum. Daha doğrusu "Okuma" deyimi ile kastedilenlerden haberdar değilim. Söylediğiniz ölçü, Fukahânın ve Muhaddislerin çalışmalarında geçer. Ne zaman söylenir, bununla neler kastedilir bunların uzun izahları gerekir. Çıplak bir şekilde: "Ben bu konuda bir hadis buldum, benim meseleyi çözüş tarzım, fıkhî kanaatim bu hadisin ihtiva ettikleridir." gibi çok dar ölçülü sığ bir mana bulunmamaktadır. İyi bir fakîh, iyi bir muhaddis, iyi bir müctehid, Selef'ten gelen bu ölçüyü doğru anlar. Bu ölçü içtihada mâni değildir. Bütün müctehidler, hadis sabit olunca, çalışmalarını nasıl sürdüreceklerini bilirler. Bir hadisin bulunması sizin görüşünüzün "kolayca temin edilivermesi" değildir. "Kim ne ictihad ederse etsin, ben sahih hadisin ardından giderim" anlamına gelmez. Zaten herkes sahih hadisin ardından gitmekle yükümlüdür. İslam Fıkhı ve İslam Hadis İlimleri bunu âmirdir. Önemli olan fıkhımızda bu sözü kimler söylemiş, hangi anlamda kullanmış bunun doğru olarak bilinmesi hususudur.

A. Abdullah: Ülkemizde hadis/sünnetle ilgili çalışmaların seyrini nasıl buluyorsunuz? Bu konudaki düşüncelerinizi merak ediyoruz.

A. O. Koçkuzu: Sözünü ettiğiniz "seyri bilebilmek için", ülkedeki hadisle/sünnetle ilgili çalışmaları bilmek lazımdır. Bunların tamamını ben bilmemekteyim. Sadece İmam Hatip okullarının eski durumları ile İlahiyat Fakültelerindeki öğretimi biraz bilmekteyim. Özel çalışmalar, öğretim faaliyetleri bence bilinmemektedir. Gönlüm ister ki, ehliyetli kişiler, her ilçede, ilde, kasaba ve köyde, tarihten gelen ölçülere uygun hadis sünnet öğretimi yapsın. Aileler, öğrenciler ve insanımız, dinimizin kendisine yüklediği bu tür görevlere ilgi duysun, bunlar belirli ölçülere kavuşturulsun, gelişmesi için gereken alaka esirgenmesin. Bugün böyle bir gayret yok gibi gelmektedir bana.

A. Abdullah: Güncel hadis tartışmalarını nasıl buluyorsunuz? Bu bağlamda bir hadisçi olarak sizce neler yapılabilir?

A. O. Koçkuzu: Televizyon tartışmalarını izlemiyorum, daha doğrusu kimler nerede konuşuyor bilmemekteyim. Bu işi iyi bilen uzmanların konuşmadığı gibi bir bilgi de var bende. Çünkü tamamen ihtisas işi olan bu konuların, millet önünde konuşulması bence mahzurludur. Üç beş hekimin bir araya gelip, bir beyin ameliyatını, bir akciğer ameliyatı veya daha önemli ihtisas alanındaki bir konuyu, televizyonda konuştukları görülmez. Çünkü faydasızdır. Dinleyenler o meseleyi bilmezler. Yarım saatlik bir program da dinleyene bir şey vermez, sadece bildiklerini bozar dağıtır. Kaldı ki, söylendiğine göre, televizyondaki hadis/sünnet tartışmalarını yapanların, İslami ilimler mensubu oldukları da pek nadir olmakta imiş.

A. Abdullah: Hz. Peygamber'in siretini, hadis-sünneti anlamak için nasıl bir okuma tavsiye ediyorsunuz?

A. O. Koçkuzu: Yine "Okuma" sözü geldi. Sizin terminolojideki "okuma" yerine, benim bildiklerimi arzla yetinelim: Çok mükemmel Türkçe Arapça ve hatta eski kitabî dinlerin dilini bilen çok iyi yetişmiş kardeşlerimiz olmalı. Hafız-ı Kur'an, Sünneti ve Fıkhı çok iyi tanıyan, İslam akaidini, kelamını, fırkalar tarihini iyi bilen, alçak gönüllü tebliğ erlerine ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın sırası bellidir. Hatta değişik İslam ülkelerindeki, tarihi "öğretme, öğrenme, tebliğ, irşad ve milleti dinden haberdar etme." teknikleri bile bellidir. Bizim sizin tabirle "okuyucu"muz bunları bilmeli ve edeple uygulamalıdır. Hoca olan kendisinden çok daha mükemmelini yetiştirmek için, Allah'tan gayret ve kuvvet istemeli, işi Rabbimizin lütfuna bağlamalıdır.

A. Abdullah: Hocam yıllarca talebe yetiştirdiniz. Meslek hayatınızda yaşadığınız bize örneklik teşkil edecek bir-iki hatıranızı paylaşabilir misiniz?

A. O. Koçkuzu: Gaziantep'e, İmam Hatip Okulu öğrencisi iken ellili yıllarda bir haftalığına bizi götürmüşlerdi. Okula yardım dernekleri, iftiharla geçen öğrencileri ve birkaç hocamızı alıp oraya gitmiş, camilerde görev yapmıştı. Kim bilir Allah nasip eder, tekrar bir Gaziantep'i görürüz, orada yüz yüze bu "bir-iki hatıra"yı size arz ederiz. Allah'a emanet olunuz.

Interview *

Ali Osman KOÇKUZU **

Ahmet ABDULLAH ***

Ahmet Abdullah: Dear professor, could you please tell us briefly about your personal and scientific adventure?

Ali Osman Koçkuzu: I was born in Konya. When I finished primary school, I went to Hafiz School. And after completing my education there, I enrolled at Konya Imam-Hatip School as a second grade student. In 1959, I entered the Istanbul Higher Islamic Institute and finished my education there in 1963. I started working at Yozgat Imam-Hatip School teaching vocational courses, which was a compulsory service as I was a boarder during my schooling. In 1966, I was appointed as a hadith assistant at Konya Higher Islamic Institute. I was the assistant to Prof. Muhammed Tayyip Okiç. After completing my military service in 1968, I took office at the same institute, which then turned into a faculty. In addition to the studies at the institute, I did my doctorate at the Faculty of Islamic Sciences in Erzurum, and I retired in 2004.

A. Abdullah: Dear professor, what methodology should be followed to understand the hadiths and the sunnah correctly?

A. O. Koçkuzu: In my opinion, it would be right to follow the way, or the methodology in your words, followed by the Islamic scholars, or "Salafism", in order to understand the hadiths or the sunnah in a broader sense, over thousands of years throughout different lands. There are some well-established criteria for this method. First of all, one must learn the Arabic language and literature very well. If possible, the investigator must be a hafiz. This might be stipulated as one of the basic conditions in religious education. After all these requirements are fulfilled, Allah will make the scholar nominee, who knows the Qu'ran well, has knowledge of certain techniques, is right-minded, moral, open-hearted and open-eyed. There is no need to try to find a method to follow, as the criteria, methods, and curriculum of understanding the hadiths and the sunnah correctly are well-established today.

A. Abdullah: There are some claims that the authentication of the hadiths is problematic, they were written after a long break, even Muhammad al-Bukhari's

* This paper is the English translation of the study titled "Söyleşi" published in the 7-8th issue of *İlahiyat Akademi.* (Ali Osman Koçkuzu, Ahmet Abdullah, "Söyleşi", *İlahiyat Akademi,* sayı: 7-8, Aralık 2018, s. 403-406.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Prof. Dr., Emeritus Professor of the Department of Hadith, Basic Islamic Studies, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Divinity, Necmettin Erbakan University.

***Lecturer, Faculty of Divinity, Gaziantep University, ahmetabdullah79@hotmail.com.

original copies have not survived to the present day, and therefore the hadiths and the sunnah are invalid. What would you like to say about this?

A. O. Koçkuzu: A right-minded scholar, who has good knowledge of Islam cannot say these things. Claims that the hadiths were written after a long break, the original copies have not survived, and the hadith and the sunnah are invalid, cannot be claimed by people who have a fear of Allah and knowledge of the field and the Islamic scholars' responsibility to research and teach. These cannot be the criteria of education and religious guidance.

When you put "Allah, the Lord of Majesty" at the center as the criterion in religious sciences, the image will be very beautiful, but there will be a number of problems. The point we cannot understand is that the Prophet is the only criterion, source, and authority in Islam.

From time to time, various statements have been made in different Islamic regions; however, comprehending the scholarly activities in the Sahabah, Tabi'un, and Etba' periods, the ummah has supported and illuminated the scholars and eliminated their doubts.

A. Abdullah: There is a common way to read a hadith that relies on the understanding, "If the hadith is true, my sect is it." What would you like to say about this?

A. O. Koçkuzu: I do not know whether that is, "a way to read a hadith." In fact, I am not aware of what is implied with the word "read." The criterion that you have mentioned takes place in canonists and hadith scholars studies. When it was said, and what was implied with it, requires long explanations. To put it simply, saying, "I found a hadith about this issue and what it comprises of is my way of sorting the issue out and my fiqhi opinion", is such a narrow point of view. A good fiqhi, a good hadith scholar, or a good mujtahid understands this criterion correctly coming from Salaf. This criterion is not an obstacle to the jurisprudence. All mujtahids know how to maintain their studies when the hadith is steady. The presence of a hadith does not lead to "easily ensuring your opinion." It does not mean, "I will only follow the true hadith regardless of precedents." It is already everyone's obligation to follow the true hadith, which is mandated by the Sciences of Islamic Fiqh and Islamic Hadiths. What is important is to correctly know by whom this was said, and in what sense it was used.

A. Abdullah: What do you think about the course of studies on the hadiths/sunnah in Turkey? Your thoughts on this are very important to us.

A. O. Koçkuzu: I need to have knowledge about the studies on the hadiths/sunnah in Turkey to be able "to know the course" you are talking about. However, I do not know all about it. I only have a bit of knowledge of the former state of the Imam-Hatip schools and the education at the Faculties of Divinity. In my opinion, the private studies and educational activities are not known. I wish

that the education about the hadiths and the sunnah would be given by qualified people everywhere, and all families, all students, and all people would be interested in such religious duties, the criteria for these duties would be determined, and everything would be done for its development. I do not think there is such an endeavor today.

A. Abdullah: What do you think about the current debates over the hadiths? As a hadith scholar, what do you think can be done in this regard?

A. O. Koçkuzu: I do not watch the debates on TV, or more precisely, I do not know who appears where and talks about this issue. I know that they are not competent in this issue, though. Because I think it is unfavorable to talk about these issues in the public eye as they fall within the area of expertise of the scholars. You cannot see a number of doctors coming together and talking about a surgery or another topic within their area of expertise on TV. It would be in vain as the audience would not be knowledgeable with regard to that topic. A thirty-minute program would not be useful for the audience, and they would just end up with a confused mind. And it is generally said that those debating the hadiths/sunnah on TV are mostly people who are not studying Islamic sciences.

A. Abdullah: According to this narrative, do you suggest reading to understand the Prophet's hadiths and sunnah?

A. O. Koçkuzu: Here comes the word "reading" again. Let us proceed with what I know about this topic instead of the word "read" in your terminology. We need well-trained fellows speaking Turkish, Arabic, and the languages of the old religions of the holy books. We need humble fellows who memorize the Qu'ran, know the sunnah and fiqh very well, have knowledge of the Islamic rules, kalam, and the history of the sects. The order in this study is evident. Even the techniques of teaching and learning the history, communicating, guiding, and informing people of the religion are evident. Our "reader" should know these and properly implement them into his life. The teacher should want the grace of Allah to be diligent and powerful to raise a scholar much more perfect than himself.

A. Abdullah: Dear professor, you have raised a lot of students for many years. Could you share one or two of your memories in your professional life?

A. O. Koçkuzu: We were taken to Gaziantep in the 1950s when we studied at the Imam-Hatip School. The charity associations supporting the school took some successful students and some of our teachers to serve at the mosques. I wish, if Allah allows, one day I would see Gaziantep again and tell you about my "one or two memories" there. May Allah bless you.

حوار مع الأستاذ الدكتور علي عثمان كوشكوزو*

أستاذ متقاعد من جامعة نجم الدين أربكان - كلية الإلهيات؛ قسم علم الحديث

أجرى الحوار: أ. أحمد عبد الله

باحث في جامعة غاز يعنتاب - كلية الإلهيات: ahmetabdullah79@hotmail.com

أ. أحمد عبد الله: أستاذي المحترم، لو تحدثتم لنا قبل كل شيء باختصار عن حياتكم الشخصية وثروتكم العلمية؟

أ.د. علي عثمان كوشكوزو: ولدت في قونيا، وبعد المرحلة الابتدائية ذهبت إلى معاهد تحفيظ القرآن، ثم سجلت في الثانوية الشرعية في مدينة قونيا ثم التحقت عام ١٩٥٩ بالمعهد الإسلامي العالي في إسطنبول وأنهيت دراستي هناك سنة ١٩٦٣. ولأنني كنت من الطلاب المقيمين أثناء الدراسة ألزمت بالتعليم في مدرسة يوزغات الشرعية معلماً مهنياً. وفي عام ١٩٩٦ أكملت دراستي كمعيد لمادة الحديث في معهد قونيا للدراسات الإسلامية العليا، حيث كنت معيداً عند المرحوم البرفيسور محمد طيب أوكج بي. وفي عام ١٩٦٨ ذهبت إلى الخدمة العسكرية، وبعد انتهاء خدمتي حصلت على وظيفة في المعهد نفسه، ثم أصبح المعهد كلية، وبعيداً عن عملي في المعهد حصلت على درجة الدكتوراه من كلية العلوم الإسلامية في أرض روم وتقاعدت عام ٢٠٠٤.

أ. أحمد: ما الأصول والمناهج التي يجب علينا اتباعها من أجل فهم السنة - الحديث فهماً صحيحاً؟

أ.د. كوشكوزو: من أجل فهم الحديث أو بمعنىً أشمل (السنة) فهماً صحيحاً، ينبغي الاطلاع على الأصول التي انتهجها علماء المسلمين أو بتعبير أفضل (سلفنا) عبر ألف ونيف من السنين في مناطق مختلفة، ولهذا المنهج شروط ومعايير ثابتة، فقبل كل شيء تعلم اللغة العربية وآدابها بتعمق هو شرطها الأول، ولو أمكن أن يكون الباحث حافظاً فهو أفضل، وبالنسبة للتحصيل الديني يمكن أن يكون هذا هو الشرط الأول. وأن يكون ذا ذخيرة دينية، وعلى هذا فالباحث الذي يعرف القرآن الكريم بشكل جيد، ويعرف جيداً الأساليب المعروفة، ويتصف بالإنصاف والخلق، ويتمتع ببصر وبصيرة نافذة -يوفقه الله في فهم الحديث والسنة النبوية، وعلى أساس ذلك فليس هناك حاجة لقول «ما المنهج الذي يجب أن نتبعه؟» فإن معايير هذا المنهج واصوله ومفرداته معلومة منذ الأمس إلى يومنا هذا.

أ. أحمد: يوجد هناك ادعاءات عديدة منها وجود مشكلات في التثبت من الحديث كمثل كتابته بعد

*هذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "Söyleşi" التي نشرت في العدد السابع والثامن من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (أجرى الحوار: أحمد عبد الله، حوار مع الأستاذ الدكتور علي عثمان كوشكوزو، ديسمبر ٢٠١٨، العدد: ٧-٨، ص ٤٠٣-٤٠٦). من الواجب أن يستند في الإقتباس إلى المقالة التركية.

مدة طويلة من وفاة الرسول ﷺ، وعدم وصول نسخة أصلية من البخاري إلينا، وبناء عليها لا حكم للحديث أو السنة. فما رأيكم بهذا الكلام؟

أ.د. كوشكوزو: العالم الذي يفهم الدين جيداً والمنصف العاقل لا يقول الذي قلته: «إن الكتابة بعد مدة طويلة، وعدم وجود النسخ القديمة، وادعاء عدم وجود حكم للسنة»، فالذي يقدر مسؤولية البحث العلمي وتعليم العلوم الإسلامية والخائف من الله تعالى لا يقول هذه الأقوال لأنها أقوال لا يُفاد منها في طريق التعليم والإرشاد.

ولكن إذا وضعنا الله جل جلاله معياراً مركزياً للعلوم الدينية فستكون النظرة أجمل، ولكن المشكلات ستبقى مكدسة وبلا حل. والنقطة التي لم نستطع أن نفهمها هي كون الرسول ﷺ هو المقياس الوحيد وصاحب الصلاحية في ديننا. وعلى رغم الأقوال المختلفة في شتى المناطق الجغرافية إلا أنه عندما فهمت مناهج الصحابة والتابعين وتابع التابعين العلمية بوجه صحيح أزيلت الشبه، ونورت العقول، وفتحت الطرق أمام علماء الامة.

أ. أحمد: «إذا صح الحديث فهو مذهبي» يوجد فهم مشهور لهذا الحديث، فما وجهة نظركم في معناه؟

أ.د. كوشكوزو: جملة (فهم مشهور) التي ذكرتموها لا علم لي بوجودها والأصح أنه لا علم لي بالمعنى المقصود من كلمة (فهم) والمعيار الذي ذكرتموه يندرج في اختصاص الفقهاء والمحدثين، ويجب أن تكون هناك شروح مطولة لمعرفة متى قيل هذا الحديث؟ وما يقصد به. وإن القول بشكل مجرد «وجدت الحديث متعلقاً بموضوع كذا – وعلى قناعتي في حل المسائل» تحجير وتضييق لمعنى الحديث فيما احتواه، ولكن الفقيه الجيد والمحدث المجتهد يفهم بشكل صحيح هذا المنهج الذي وصلنا من سلفنا، و هذا المنهج ليس عائقاً أمام الاجتهاد، وكل المجتهدين يعلمون جيداً كيفية الاجتهاد في حال ثبوت الحديث (فوجود الحديث لا يعني تأييد فكرة أو رأي ما بسهولة) أي أن هذا لا يعني (أن أي مجتهد كائناً من كان إذا وجد الحديث الصحيح يأخذ به) والجميع مكلف بالعمل بالحديث الصحيح، فكتب الفقه الإسلامي وعلوم الحديث آمرة بهذا. والمهم لفهم الحديث فهماً صحيحاً معرفة من قال الحديث، وفي أي معنى استخدمه فقهاؤنا.

أ. أحمد: كيف تقيمون مستوى الأبحاث العلمية حول السنة / الحديث في بلدنا؟ فنحن في شوق لسماع رأيكم في ذلك؟

أ.د. كوشكوزو: من أجل الجواب عن ذلك «يجب أن أكون على اطلاع بهذه الأبحاث في بلدنا». وللحقيقة فأنا لا أعرف إلا القليل منها ولا سيما أبحاثكليات الشريعة والمعاهد الشرعيّة القديمة. وبرأيي أن

الأبحاث الخاصة والفعاليات التعليمية غير معروفة للجميع.. وأريد من علماء الشريعة في كل مكان أن يكون تعليمهم الحديث والسنة مناسباً للأصول الواردة عن علماء الحديث، ويجب على الناس والعائلات والطلاب في زماننا أن يظهروا اهتماماً بما كلفهم الدين به، ويجب وضع معايير واضحة وعدم احتكار أي شيء يساعد في تطوير هذا العلم، وأظن أن لا وجود لهذه الرغبة في يومنا.

أ. أحمد: أستاذنا بما أنكم من علماء الحديث كيف تقيمون المناقشات الحديثية المستجدة، وماذا يمكن أن يُفعل بخصوص ذلك؟

أ.د. كوشكوزو: أنا لا أشاهد المناقشات التلفزيونية، والأصح أنني لا أعرف من يتحدث، ولا عن أي شيء يتحدث؟ لكن عندي معلومة توضح أن كلام المتناقشين على شاشة التلفاز ليس كلام مختص بهذا العلم؛ لأن مناقشة مثل هذه الموضوعات هي لأهل الاختصاص ولا يمكن عرضها أمام العامة، فلا يمكن رؤية ثلاثة أو خمسة أطباء يتحدثون عن عملية عقل أو عملية كبد أو عن موضوع اختصاص أكثر أهمية على شاشات التلفاز؛ لأن كلامهم على الشاشة لا جدوى منه.

فالمشاهد ليس لديه اطلاع على هكذا موضوعات. ولا يمكن للمشاهد اكتساب معلومات كافية حول موضوعٍ ما من خلال حوار بنصف ساعة، سوى بعثرة المعلومات واضطرابها. وحسب ما يقال: من النادر على شاشات التلفاز رؤية الأشخاص المتناقشين من أهل الكفاءات الشرعية.

أ. أحمد: أستاذنا ما الطريقة التي توصوننا بها في قراءة سيرة الرسول ﷺ لتساعدنا في فهم السنة/ الحديث. بوجه صحيح؟

أ.د. كوشكوزو: حديثاً قد ظهر ت كلمة (الطريقة) من جديد ولكن بدل كلمة (طريقة) سأكتفي بذكر ما أعرفه وهو أننا نحتاج إلى إخوان دعويين ذوي تواضع، وعلى معرفة بتاريخ الفرق والكلام والعقيدة الإسلامية والفقه والسنة على نحو ممتاز، وحافظين لكتاب الله عز وجل، ويجب أن يكونوا من الإخوة الذين لديهم ملكة ومقدرة في اللغتين العربية والتركية، وعلى علم متميز بلغة الكتب السماوية القديمة.

ولهذه الدراسة خطوات معلومة، حتى في مختلف الدول الإسلامية؛ فالمنهج التاريخي معلوم أيضاً من ناحية التعلم والتعليم والإرشاد والتبليغ وتوعية الناس بالأمور الدينية ويجب على الباحثين معرفة هذه الخطوات وتطبيقها بأساليب أدبية.، وطلب القوة والمدد من الله تعالى لأجل إنشاء جيل أفضل من أساتذته. وبمعنى آخر يجب تعليق العمل بالتوفيق الإلهي.

أ. أحمد: أستاذنا تتلمذ على أيديكم العديد من الطلبة على مدى سنوات. فهل تشاركوننا إحدى ذكرياتكم أثناء حياتكم المهنية بحيث تكون تجربتكم مثالاً حياً لنا؟

أ.د. كوشكوزو: في الخمسينيات عندما كنت طالباً في الثانوية الشرعيّة قامت الجمعيات الداعمة للمدرسة بأخذ الطلاب المتفوقين مع بعض الأساتذة إلى مدينة غازي عينتاب، وقامت بتوظيفهم في المساجد. وإذا كتب الله لنا الذهاب إلى غازي عينتاب من جديد، فهناك نتقابل وجهاً لوجه وأعرض عليك بعضا من ذكرياتي.

في أمان الله.